

Ռ. ՍԵՒԱԿ

Կարսի Գիրքը

1910

ՏԳԱԳՐ. ՕՆԵՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ ԵՒ ԻՐԻԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ

Ռ. ՍԵՆԱԿ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

1910

ԵՊՈՒՐ. ՕՆՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ ԵՒ ՈՐԳԻՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

Արտիկ Գրաքու և Գրապատ
Հրատարակ

Ռ. ՍԵՒԱԿ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

1910

ԵԳՅՎՐ. ՕՆՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ ՆԻ ԱՐԳԻ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

ԹՐՔՈՒՂԻՆ

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

Պ ԲԵՄԱԿԱՆ ՄԵՆԱԽՈՍՈՍՈՒԹԻՒՆ Է

ՔՐՔԻՋԸ

ԹԱՓԱՌՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԿՈՒԳԱՆ

ԾԵՐ ՔԱՅԱՆԱՆ

ԳԵՏԸ

ԱՍՏՈՒԱԾԸ

ԳԻՇԵՐԻՆ յԵՋ ԷՐԳ

ՈՃԻՐԸ

ՖԵՂԻՆ ՈՒԽՏԸ

—Ի՛նչ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ .

Հօրս գիտինք ուսիս, կը քարկո՛ւմ ա՛նս
Ջարդուածներու գաշտին վըրայ լուս . . .
Զատա՛մ Բաճանայ, գիտկող տըխուէր
Ի՛նչ ծանր է ուսիս, ի՛նչ ծանր է ուսիս . . .
Անշուշտ կըսէ իր խնձի՛ր տըտաքսեցի՛ր գիտ
Հայրենի ընդէ՛ղ, չի խորհեցա՛ր ընտ
Թէ պիտի գայի գանձի քեզ խնձուս .
Թողաւտոցի՛ղ մէջ խնդողուած, շան մը պէս,
Իմ պա՛րտքըս զի՛նչն կրտարելու քեզ . . .

— է՛հ , հա՛հ , հա՛հ , հա՛հ , հա՛հ .

Բարբր խեղացի մարդիկներն ա՛հա՛ .
 Ահա՛ խեղօքներն սրս ապուշ կեանքի՛ն ,
 Ահա՛ անանք սր իրենց ծանր հոգի՛ն
 Համբիշ քաշկու՛ղ կ'ըրօսցնէ՛ն ,
 Եւ նախրու մա՛ղ մը առաւումայի՛ն՝
 Կիրակի՛ն անդա՛մ՝ մը քերամա՛ղ ծով
 Տիրամօր առջեւ կ'սարակի՛ն մա՛ղ ,
 Ետրաթ մը ամբողջ , անտա՛խ , անճամա՛ր ,
 Ենտրու , սակու , գոյնալու համար :

— է՛հ , հա՛հ , հա՛հ , հա՛հ , հա՛հ .

Բարբր տիրացու հոգիներն ա՛հա՛ .
 Ահա՛ անանք սր , աւելցնե՛ր ծանծա՛ղ ,
 Ամէ՛ն մաթ հարցի ա՛նէ՛ն ծիծաղ .
 Աստուտա՛ղ անած ստիւտներն ա՛ման՝
 Հեղա՛ կը լուծէ՛ն հարցու ճիւղը գա՛ման .
 Գամակիտան սուրի մը տակ գող ի գն՛դ՝
 Ետեմարաննի՛ն կ'աւելցնէ՛ն գն՛ն ,
 Հարանիքները շէ՛ն ասնելու սխալա՛նն . . .
 Եւ շէ՛ն հանե՛ր խի խորճից Խա՛նա՛նն . . . :

— Է՛ն , հա՛ն , հա՛ն , հա՛ն , հա՛ն .

Բայց ինչո՞ւ զբքիջս արարէս կը դարայ . . . :
 Ահա բարձրն ալ , բարձրն ալ , բարձր՛ ,
 Առ խի՛նն ու շուտին մէջ անդնդախոր ,
 Պատկա՞ծ իտակունն , սրտկա՞ծ ամբարբիշտ ,
 Պատկա՞ծ քարեղէն ցառի մէջ լնու միշտ ,
 Պատկա՞ծ , Աստուա՞ծ իմ . ու սրչառի ալ կո՞նջ ,
 Աւ սրչա՞ծի ալ կոյ . մինչեւ հետակայ
 ձամբաներուն կ'որդ ստուա՞ծ , կարծեա
 Անորհնդեղեանն անտառի մը պէս . . . :

— Է՛ն , հա՛ն , հա՛ն , հա՛ն , հա՛ն .

Լաւս գիշերին մէջ շուներուն , ահա՛ն ,
 Երախին մէջ — դեռ կեանքով դաշարուն
 Կը լսեմ ձարձա՛տը սակրներուն . . . :
 Բարեկամ շուներ , բարեկամ ձեռքեր ,
 Բարեկամ լեզուով լատիկիւռած վէրքեր . . . :
 Երնէ՛կ , գազաննննր ստրանն . . . : Բայց ինչպէ՞ս
 Բոլոր արջասնննրը , պլուխնին վէս ,
 Սուրային հետո՞ւի դաշտերը անծի՛ր ,
 Գնդակէ՞ն , բոցէ՞ն , աչքերնին կարմիր . . . :

Աւ ահա ամբողջ գիշեր կը չքջիմ ,

Յիմա՛ր , խեղճ յիմա՛ր :

Եկիքս ստիբ շատանոց , կեանքս առ , Փրկիչ իմ ,

Աստուած , մեր յիմա՛ր :

Ի՞նչ կը շայիք ինձ , հոգեվարք աչեր ,

Յիմա՛ր եմ , յիմա՛ր :

Սրնէկ , կը մեռնիք . մինչ ես կ'օտարիմ դեռ

Այս կեանքը յիմա՛ր :

Կրուի գաշտերով օտարի ստանձին

Աստուերըս յիմա՛ր ,

Շնորհ չըբին գնդակ մ'աղ ինձ , արտասցին

«Յիմա՛րն է , յիմա՛ր» :

Դէ՛հ , մտիկ բրէք , դուք սբ կը խորդաք

Այս մահով յիմար ,

Արիւնով շաղուսի՞նք պատմութիւնս մը սաք ,

Յիմա՛ր , ո՛հ , յիմա՛ր :

*

Ո՞ր խեղճ երկիրն էր, ո՞ր թխան Յիսուսի,
 Ո՞ր թագաւորն էր — ականջը խօսի —
 Միայն թէ բարի էր շատ այդ արքան,
 Մանրամասնութիւն չե՛մ գիտեր այնքան,
 — Նայն խել իր ձիւնն անուն չեմ յիշեր : —
 Սեւ մզձաւանջէ մը վերջ մի գիշեր
 Հրամանն արաւ եօթ քաղաքներու
 Եօթ տարիքէն վար բնակիչներն արու
 Եօթը օրուան մէջ կտրել — պայմանաւ
 Որ տարեցներուն չի դպչին բնաւ . . .
 Ու տարեցներն այդ վերջին պայմանէն
 Ենտրհապարաւ եղան ա՛յնքան՝ որ ամէն
 Եօթն էգ բնակչէն մին ըրին նուէր
 — Նուէր էգերու եօթ տարիքէն վեր —
 Արքային ու իր խարններուն արու . . .
 — Քա՛ղցր անմասնութիւն եօթը թիւերու . . .

Նայր թագակիրներն ի՞նչ շուտով մտցան
 Հին խմտառութի՛ւնը արքայական :

Ապշսի՞ծ կը պիտեմ քսանն աչ. սննն՝ լե
 Ա. կը խորհիմ թէ ի՞նչ բառ, ի՞նչ սնուն
 Պէտք է տայ այս պատանւոքին :
 Ինչո՞ւ կարելի տայ անմիտ այս դարդաջայփն
 Գանձերը ծերուկ՝ սրտապոփ լեցուն :
 Ինչո՞ւ յայնիչ այս կեանքերով փոցուն :
 Ինչո՞ւ կարգով՝ ծակու սրտաբառ
 Այս լայն կանախներն, արքայի՛ց պատառ :
 Այս համեստ, այս սրտը հայփներն ընտել ,
 Արկածանն պատխաճն ինչո՞ւ վնասել :
 Գո՞նէ մէկ մէկ աչք թող իրենց սաղին ,
 Ամբողջ կեանքերնին սխա՛տ աղօթէին . . . :
 Արքան ի՞նչ կ'աւզէր իր սարակ մարդէն :
 Ինչո՞ւ մեղքով՝ մեռածներն արդէն . . . :

Ա. ինչո՞ւ թողուչ սր սրբերն սաղին ,
 Այդ սրբեղբոսներն սրեա՞ն, խառ.արփն :
 Օր մը սաղիքով փաքրիկ, հողւով մե՛ծ ,
 Այդ մանուկներու խաւճիկը դառնա՞նծ ,
 Ար ս'չինչ չա՛նփն սցիւս, ս'չ ծընտ'ի .

Այ Աստուած, ո՛չ սփռի մը հայրենի հող...
 Եւ որ կը մտբանս պատասխիկ մը հաց՝
 Հեռէն պժգանքով իրենց կարկառուած...
 Եւ որոնք Մարդուն մէջը սրբազան
 Այնչէս դասն այլ վայրաց մի գազան...
 Զդո՞ջ, այդ նայն հակաց մանուկներ մի որ
 Նեխած սակերու վրայ բխւաւոր
 Կարմիր-Իսաաստուանք պիտի կանգնեն...
 Աւ չորս հակերուն նո՛ր Կամք, նո՛ր Արէն
 Պիտի շեփարեն... Աւ այն սանն, վա՛յ,
 Վա՛յ բայտը շնչող կանկերուն, վա՛յ...

*

— Ահա մենք կու գանք — կ'ըսեն անո՞նք որ
 Կու գան, չէ՞ք ըսեր արտփւենն ահաւոր —
 Մաքիը շնչկէն աչքերնիս կուրցած
 Աւ արեան հասէն սնդուներնիս լայն բաց:

Ահա մենք կու գանք, ուսով հրելով
 Մեր Բաւին Անիւք գարահողով,
 Երկրադուռիս վրայ, իսաւարին մէջէն,
 Բոլո՛ր անանց վրայ որ դեռ կը շնչեն...

«Ահա մենք կու գանք, ահեղակորով
 Մեր Յոյսին կտանի՛թ գարշադարձերով
 Կօնեցընեկու սնանս՛ւն կորած
 Գերեզմանուցներն համայնատարս՛ծ . . . »

«Ահա մենք կու գանք ու մենք նորովքն ենք,
 Աւ խաւարին մէջ մխուած աչգը նենդ .
 Վրէժներու հիզրանն ենք փայտայելի,
 Մենք, սարսափահար ու սարսափելի . . . »

«Մենք՝ հին ուխտերու նո՛ր ուխտացընաց
 Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց .
 Մենք՝ Յասման ջրով՛ ժը սարի կողէն .
 Մենք՝ Աղջամուղջի ծընուե՛ղ յուսեղէն . . . »

«Զե՛զի՛ որ քերձւած մեր մորթերէն ձի՛զ
 Հարմնիքի, Մեղքի վրաններ կատուցիք . . .
 Ու Ձե՛զ՝ Էւրոպեանս դիք որ չնային
 Ստիարկեցիք մեր արեանս լսութեանս գին . . . »

«Ձեր սրտին գանձ'ըը փակեցէ՛ք խուլ,
 Առբեր սրբեցէ՛ք, սրբեցէ՛ք զանխուլ,
 Արեցէ՛ք ձեր խղճին վրայ քարացած,
 Ու ասամնեղուն վրայ ձեր գաւակաց . . . » :

«Ահա մենք կու գանք . հովերուն մէջէն
 Ձէ՛ք լսեր ասկեր սր կը շնչեն . . . »
 Ամէնքս ալ զաղիր գիտի, խառչ գանդ,
 Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք . . . » :

*

—Երթամ, շտապեմ, ծածկելու փութամ
 'Կողուան աւտակ'ն՝ գիտին այս գառամ :
 Մագոյ արե՛ւն իսկ պիտի ամչնար
 Այս ծերուկ վառին գիտիին համար,
 'Իտակին համար :

Կ'ըսէիր, հայրի՛կ . «Երախտ երթալու
 «Կարճագոյն ճամբան ւղլայն է հըլու
 «Հեռեւոյ խաչի սուրբ արահեափն . . . » :
 —Հա՛յր, է՛ն կարճ ճամբան խանգերն է Քուրդին,
 Խանգերն է Քուրդին :

Կապարք քաղերսոյ , բխւրեցաւ . կուրծքին
 Վշտոյ կը քաղեմ եւս դանդաղապարհն :
 Մտկապարտած արխունն է իրաւորն ,
 Որ իմ պաւնքնեցաւ կը ծանրապարհն ,
 Կը ծանրապարհն . . . :

*

Քաղերսաւ տաջեա . յորդ պեանն ահա՛ :
 Ախ . նեւակցի դայն . կ'երթեայ , կը խապայ :
 Է՛հ , երթաս քարոյ , ծերսւծի քա՛ննայ ,
 Արեւն ս՛ի քեզի չի պիտի տեսնայ ,
 Չի պիտի տեսնայ . . . :

Հաղարնեքա . հետ , աչապէ՛ս , անխառնա՛ն
 Պիտի երթաս դուն , Չ՛աւրը քեզ տապանն :
 Է՛հ , դնաս քարոյ , ծերսւծի՛դ անրանն ,
 Գրասիտ երթալու . ս՛րն է կարն ճամբանն ,
 Ա՛յ , ս՛րն է ճամբանն . . . :

Այս գլխակերտն տեղ , որ մը , ս՛ի Ահնունն ,
 Գարտաւր տեղան՛ցրոյ գրայ սիրունն

Ճերմակ կարասիներ կը թեւեն սահուն ,
 Երգեր կը թռչին ցայգի այս պահուն ,
 Տայգի այս պահուն . . . :

Երբեմին երբեմն , թերեւ չա միայն ,
 Ջուրերու խորքէն գանձի մը լուրեացն
 Յառնելով , փուշ փուշ ընէ սիրական
 Զոյգերու համբոյրն . . . : Ամէնը այսքան ,
 Ամէնը այսքան . . . :

*

Զուրին մէջ երկինք կը ցոլայ անհուն . . . :
 Ո՛վ ոսկի եղևուն Մահու այս պահուն . . . :
 Կաւ մարդրիտներու շարք մանևա՛կ մանևա՛կ ,
 Աստղեր , ծիր-կաթին , լուսին , արբանեակ ,
 Լոյս ասինքներու սէս ողկո՛յզ , ողկո՛յզ ,
 Կը կաթեն գինով հլաթը հողեյոյզ . . . :

Մեանի՛ . . . : Աչքերնիդ երկինք , արիւնհա՛յ ,
 Խնդհ հողեւարքներ . . . : Է՛ր չեմ կրնար լա՛լ . . . :
 Լա՛լ . . . : րայց , դա՛ն , դա՛ն որ գահէ՛դ անհաս ,

Ու քու հսկայի դիակլոզ անբա՛ւ,
 Գարչանքի ժահրո՛վն արիւննաթաթաւ,
 Սաղակրանե՛ր է երկնից անստպակ
 Ծիր-կաթիններուն երազն անշատակ . . . :

✽

— Վարդե՛րք մեռան,
 Վարդե՛րք մեռան
 Իրենց թիւ-բուրան,
 Յողկին վրան
 Վարդե՛րք մեռան,
 Վարդե՛րք մեռան :

«Արիւնոս, մանրիկ,
 Ռեներս բռայիկ
 Դիակներու վրան
 Դողդո՛ց կ'երեւան :
 Վարդե՛րք մեռան,
 Վարդե՛րք մեռան :

«Գրա ինձ, Աստուած,
 Մազերս ցուած
 Կերբամ սուածամ,
 Կերբամ ու կու լամ
 «Ո՞ւր է իմ վարդը
 «Ո՞ւր է իմ վարդը» :

«Կ'ազէի՛ գլխուն
 Տակ գնել անհա՛ւն
 Գեհենը կուրծքիս :
 Թող այսպէս հագիս,
 Խեղճե՛ր գուրգրանե՛մ,
 Եւ դիակիմն եմ՛մ . . . :

*

Ո՞վ է ցոյցի՛ն մէջ ազջի՛նն այս արտում,
 Որ խնդի՛թի մը պէս կ'երթայ անպազրում,
 Դիակէ՛ դիակ : Ի՛նչ է այս հատակ :
 Ո՞վ է դիտապաւանն այս՝ որու առաջ
 Հէզը կանգնեցաւ : Ընչ մը . . . : Ու ահա՛
 Վիրաւորն կլկել կ'ուզէ, կը դադայ .

Բազումներ իրար կը գալարուին քար . . . :
 Ու լուսնակին տակ, սէրէ՞ն ինչազար՝
 Արիւնո՛ւտ, փրփրո՛ւտ՝ լա՛յն քերանը տաք
 — Բիւր-ժանիք վի՛նի մը պէս անյատասկ —
 Քոր հոնդիւնով հոգեւարքը արդ
 Կայցուց սիրուհւոյն բերնին վրրայ վարդ . . . :

Անե՛ղ չքճանակ : Չորս կարմը մեռել,
 Մէջանողը Աէր : մո՛ւթ արահետ անել :

. . . Ձէնքս կրակե՛ցի . գանձերն հակեցան :
 Մօտեցայ իրենց . ըսի բարձրաձայն :

Հօրա՛, բնկերե՛ր,
 Ինչո՞ւ է՛ք լուր .
 Ձեզ տա՛ն ալելո՞ւ :
 Դրախձ երթալու
 Ո՞րն է կտրն համբան .
 Ա՛յ, ո՞րն է նամբան . . . :

Յեանց, ապշահար իրենց մտնիջ քունէն,
 Գլուխըս զըրի երկիւզածօրէն
 Իրենց զոյգ զլիսին՝ քարացուցի պիս.
 Ու երկաթէ քուն մը ընկճեց հոգիս:

Այն ատեն հսկաց մը զարկաւ ուսիս.
 — «Անե՛նի՛՛թ, ի՛նչ կը տեսնես, կ'ուզե՛մ որ խօսիս»:
 Ու ես խօսեցայ ու ըսի իրեն
 Ի՛մ ապրտածէ քունիս խորերէն.
 — «Կը տեսնե՛մ հարիւր հին քաղաքներու
 Հարիւր աշտարա՛կը հեռէ հեռու:
 Կը տեսնե՛մ կտպար օղին մէջ ախուր,
 Հարիւր զո՛նգակները զարկում լուս»:

«Կը տեսնե՛մ հարիւր սարեր մոխրապատ,
 Անդա՛ւ, անժպիտ, իբրև անապատ»:
 Կը տեսնե՛մ բերդեր անդունդներու քով՝
 Մամանակին դէմ գոցուած՝ փականքով:

«Կը տեսնեմ՝ մեր հին տապանաքարեր
 Հազար ցեղերէ կոխուած՝ անպեկներ :
 Բիւր քառուղիներ կը տեսնեմ, Աստուած,
 «Աս-հանգչի»ներով սաղայատակուած . . . :

«Բայց ահա՛ հարիւր զանգերն համարէն
 Երկիւղածօ՛րէն ու գիտակցօրէ՛ն,
 Մութ գիշերին դէմ, ամէ՛նքը մէկանց,
 Փոշոտ լեզուներն շարժեցին յանկարծ :

«Բասուղիներու տապաններն անձայն,
 Խորհուրդներս՛ւ պէս լսի՛ն բացուեցան .
 Հարիւր իշխաններ ելան անբարբա՛ս . . . :
 Ահա՛, ցայգին մէջ կ'երթան զհեռախա՛ս . . . :

«Կը տեսնեմ, կու լամ . . . : Թափօ՛րն է Ուխտին .
 Ուխտին որ կ'ապրի դեռ Մահէն անդին .
 Ուխտի՛ն որ ահա հեռսէ՛կ հեռու .
 Փակա՛նքը բացու սարի բերդերու . . .

«Հարիւր խշտաններ կ'երթան անխառն՝
 Քաղերնին ծանր է կօթը դարերս՝
 Վահաննին ժանգոտ, բայց աչքերնին վէս .
 Ոտքերմուռն չղթան կ'երգէ ջուրի պէս . . . »

«Այն որ թափօրին կ'երթայ առջևէն՝
 Խոնջ է լայն բեհեզ մը քաշկուտելէն . . .
 Կարմիր-ծիրաննին է արքայական ,
 Թէ Յեղին արխանն . . . չե՛մ տեսներ այնքան :

«Ու թափօրին հետ , ու թափօրէն վեր ,
 Թ'աչուն մ'ողին մէջ կը խարխափի , ճեր . . .
 Այդ՝ միթէ՞ արծիւն է արքայական ,
 Թէ սեւ բաղդին բուն . . . չե՛մ տեսներ այնքան :

«Այն կարկուտեցի ձեռքերս արխանոտ .
 — «Առէ՛ք , գոչեցի , ա՛խ , դի՛ս ալ ձեզ մօտ .
 «Կ'ուզէի այսպէս դիմել յաւիտեան՝
 «Յեղի մը Ուխտին անդրջիրմեան . . . » :

«Բայց ահա՛ ծագեց լոյսն արշարույսին .
 Հարիւր խիտաններն խճան միասին
 Բայ տապաններու քար սանդուղներէն .
 Ու ամէ՛ն , ամէ՛ն բան կորաւ նորէն . . . » :

. . . Ու ամէ՛ն , ամէ՛ն բան կորաւ նորէն :
 — Ժամն է որ բուխ մը պէս , վատորէ՛ն ,
 Գոյութիւնս ծակի մը մէջ թաքթաքութ
 Մտնելով Արեւուն ճանապարհէն մաքուր . . . :

ԹՐՔՈՒՂԻՆ

Պ ԳԵՂՁՈՒԿ ԵՂԵՐԵՐԳ Զ

ԱՍԵՂԻ ՉԻՍՔԸ

ԱՅ ԱՂՋԻԿ

ՉԱՅԴՈՒԿԸ

ՉԱՅՈՒՂԻՆ

ԱՌԵՒԱՆԳՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԻՒՆԸ

ԿՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԱՂ ԶԻ ԺՊՏԵՑ

ՎՐԷԺԸ

Հայր , մայր , բակին մէջ , ծերուկ կը ննջեն :
 Խարխուլ անակին ծակերուն մէջէն
 Վայրագ կը սուշ ցուրտ ձիւնը ձմրան .
 Աստուած , այս ի՞նչ հով ; հիմեր կ'երերան :

Հողէ կանխեցի մը լոյսով գողգոջ ,
 Մինակ , դեռատի աղջիկ մը բողբոջ ,
 Գաղանի ձեռակերտ կը հիւսէ ասուէ ,
 Կը հիւսէ լո՛՛կ , լո՛՛կ կ'արտասուէ :

Անցած շարժու երբ սարէն գիւղ գլմաց ,
 Սուրբի մատուռին իր ուխտագլմաց ,
 Գաղանի գնոր է ասբուտում քողքի ,
 Պուկնուխներ մանրիկ , մետաքս , թել սուկի :

Ու ամէն գիշեր , ծնողքը բարի
 Երբոր ննջեն , ի՞նչ գործին կը փարի .
 Բարակ ասեղով ան իր կարն ասուէ
 Կը հիւսէ լո՛՛կ , լո՛՛կ կ'արտասուէ . . . :

*

— Որի՞ համար է այդ կարդ , ա՛յ աղջիկ :
 Որի՞ համար է արցունքդ , հա՛յ աղջիկ :
 Զանիլ մը մի՞թէ՞ սարերու վերով ,
 Սիրտդ առաւ կուրծքէդ ու գնաց բարով . . . :

— Եւ ինձի համար կու լամ՝ , աղբերջա՞ն .
 Գիշերին գաղանձիքն առած սրտմուճան . . . :
 Սիրտըս սգոտ է , սիրտս սէր չունի ,
 Սիրտըս վերքոտ է , սիրտըս տէր չունի :

— Ինչո՞ւ համար է մետաքսդ , ա՛յ աղջիկ ,
 Ինչո՞ւ համար է հառաչդ , հա՛յ աղջիկ :
 Մի՞թէ հարսնիքիդ աղքատիկ զենեզ ,
 Հալաւիդ համար կը հիւսուս բեճեզ . . . :

— Եւ մի՞թէ՞ հարսնիք ունիմ , աղբերջա՞ն .
 Թէ մեկնիմ տունէս , մեռնի՞մ դաւաճան :
 Այս ցուրտ սարերուն վրայ ամայի ,
 Մտողքս ու եղնիկս ո՞վ պիտի նայի . . . :

Բայց ահա ժողովոց կոչար լուրիայն ,
 Գործն աւարտեր էր . մախառ մ'էր միայն :
 Կարեց մաղերէն սևախաւ ծամ մը լայն ,
 Ու հիւսեց հատմեայ , — իր անուանն էր այն . . . :

Մնողքը գիտեց . կը քնննային :
 Համբարը մարեց . ու աստուածային
 Աղջիկը մեղմին քայլերով դուռնէն
 Դուրս սպրդեցաւ երկիւղածօրէն :

Հո՛ն , իր մեծ եղբայրն՝ ամէնէն թաղուն ,
 Այդ բուք-բորան , ցուրտ գիշերով անքուն ,
 Ինչ որ հին դէնքեր սրբելով մաքուր՝
 Կը պատրաստուէր մեկնիլ թաքթաքուր . . . :

Աղջիկն իր ձգին սեղմ՝ փախտուեցաւ՝
 Մախառն իր ուսին անցուց , ու լացաւ . . . :
 Ջանիլն հայրենի , իր սարսփին հո՛ւ ,
 Գնաց զարնելու . . . : Գնաց մեռնելու . . . :

*

Բայց ես քե՛զ կու լամ, ո՛վ հայածին կայս .
 Դո՛ւն մեր ցայգին մէջ՝ խաւարակուռ կ'ո՛յս :
 Դո՛ւն միշտ շնչող ու մի՛շտ խաբուած Յոյս .
 Դո՛ւն մեր դամբանին՝ Մայիկ սգարոյս . . . :

Ո՞ր Սրէնքէն, ո՞ր Աստուծմէն, ո՞ր մութ
 Արդարութենէն, ո՞ր դութէն անդութ ,
 Ո՞ր մէկ ոճիրից քուութեան համար՝
 Կարմիր շղթայից օղերն անհամար . . . :

Դո՛ւն, կին, չունի՛ս իսկ այն լոյսը ծառի ,
 Այն ցոլքը յեօին, որ Աէր կը կոչուի :
 Դո՛ւն արգանդն ես լսկ ծնելու անո՛նք
 Որ օղիտի մեռցւին մահով սնուցար . . . :

Ու սո՛ւրի մէջէն, ու բո՛ցի մէջէն ,
 Ու արեան մէջէն, Մահը կ'ընդմիջեն
 Զեռքերդ՝ վեր բռնած մանտակ մը, վայրի
 Զայնով բալով «Ա՛զգր պիտի սպրի» :

*

Ժամանակ անցաւ . աղջիկն ամէն օր .
 Լոյսը չի ծագած կ'երթար հետաւոր
 Սարերն իր եղնիկը արածելու ,
 Ճամբանն դիտելու , եղբայրն հեծելու . . . :

Ու գոյգը ծերուկ—մահաճառ արդէն—
 Երկուքի կուտրած , կակուղ մարմանդէն
 Հետուի Սաբրինն կ'երթային կըքուն ,
 Աղօթել կորած Չահիրչի հոգուն . . . :

Առաւ մըն սղ երբ աղջիկը . Հայուն
 կ'երթար , հետուէն լսեց իննդն մայիւն .
 Գթաց , թափանցեց գոգը անաստինն .
 Երբ չորս բազուկներ տաին դայն , տարին . . . :

Աղջիկը դնաց , համակերտ , հր՛ւ ,
 Չայներ կը լսէր , չէր գորեր լարն . . .
 —Աղջիկ , սո՛յ աղջիկ , տարը ամացի
 Ծնողքդ ու եղնիկդ սո՛վ պիտի նայի . . .

*

Ու բէկը լսաւ . « Այն գիշեր հոգւոյս
 Տօնն է . վառուին տա՛ս ջաներ լիարցս .
 Բերէ՛ք սրբազանն կոնքը արծաթի .
 Այս գիշեր Արեւս արեւան մէջ ծաթի .

« Ներս արձակեցէք աւարս գեղեցիկ ,
 Այս սուրբ կոնքին մէջ կանգնէ՛ սլացիկ
 Աղօթքի մը պէս՝ հասակն իր նոնի . . . :
 Իր մկրտութեան Ալլան թող հանի . . . :

« Բերե՛ք կարուսնն հպերուս , կարգս՛վ ,
 Կանքին շուք՛ ծունկի շարունքովէ քով :
 Եւ թող ա՛յն սրուն մասեցոյ երկէ՛
 Զսնու ի կանքին մէջ . դաշո՛յնը բերե՛ք :

« Թող երգեն սամէ՛քն ալ . ա՛յն սր կու լայ
 Ասաջին գահին պէս պխաթի ըլլայ . . . :
 Թող ձրնի Բոլամ՝ արիւնտով խննաւ .
 Կանքէն՝ նո՛ր Բոլամ՝ . . . » : Եւ այսպէս եղաւ . . . :

Անշու՛շտ , սամէ՛քն ալ հասացեր են :
 Լոյսերը մարած . ջահի կայծերէն
 Իմանե՛ք կր միանն — եղեսնի մը պէս . . . :
 Ինտնկի ծառն՝ սուրոյ անձ մ՛րջար կարծեա . . . :

Եւ վէ՛ս , ու խոր՛խա , ու մո՛ւլի , անմասնոյ ,
 Մէջմեղջ կանգնած կոչար անտէրունոյ ,
 Մ՛ւ մերկ , ո՛ւ խորամ՝ արեւամբ հրախա ,
 Դիս դազնի կարծեա մերկ նիզակ մ՛րջար . . . :

. . . Մ՛վ պխաթի լայ ձեզ , սարուսն մոլորունն ,
 Գեղեցկազ սթնեւոյ Գեղեցիկնեւունն . . . :
 Զեր սողե . կի՛րքն խակ պխա՝ խնստամաբ .
 Եւ Բմաստու թխնն պխաթի ծառանաբ . . . :

Դեա կո՛յս , դեա՛ վայրի՛ , դեա՛ սա՛ք , անասա՛կ ,
 Դո՛ւք սր թշնամու . վրաննեւոյ սաակ ,
 Թափեւու կ՛երթաք սրւտ մ՛արցունքի հեա ,
 Անօթմարարտ պուս մը արխնն անհեա . . . :

Աւ Բէկը Երգեց . « Իսու Սուշթանու Ես , ջանե .
 Իամասկի բեհե՛զը քեզ պատանու ճանե :
 Իսու իմ՝ գիշերի Արես Ես , ջանե ջանե ,
 Ինչպէ՛ս նայեմ քեզ , հոգիս կը դողաց . . . »

« Իսու իմ նորածայ Թրքուհիս Ես , ջանե .
 Իմ Երես աչերըս քեզ կը տեճանե :
 Արախ վարդենու այն դշխոյն Ես , ջանե ջանե ,
 Ինչպէ՛ս վրցնեմ քեզ , ձեռքս կը դողաց . . . »

« Իսու ինչո՛ւ այնքան անպո՛ւ իմ Ես ինձ , ջանե ,
 Մանրիկ ասանկերն հոգիս կ'որոնանե :
 Մի՛ ջաներ աչքիդ սաճարը , ջանե ջանե ,
 Ինչպէ՛ս մարեմ քեզ , սիրտս կը դողաց . . . »

« Իսու գլխիդ հրաշէկ սողաւ պահն Ես , ջանե .
 Հասա՛յ կ'բոցեղէն , շքնաց դաւ տնանե :
 Արաքն՝ կրքակի վրա՛յ կ'աչրես , ջանե ջանե ,
 Ինչպէ՛ս միտեմ քեզ , սուրբս կը դողաց . . . »

. . . Թրքուհիս աչե՛րս չի ժպտեց բնա՛ւ :
 Ասաջին ցաչգին արցունքը խանաս .
 Այնպէ՛ս իսբ դժեր կը գէ՛մքին ճամբան ,
 Որ չի կրցաս . զայն սրբեյ ո՛չ մի բան :

Ո՛չ մնատքս հաշաղ , ո՛չ սերնանքներ բուսաս ,
 Ո՛չ Իամասկուտի բեհեղներ հարուսաս ,
 Ո՛չ Պենեպաշայի վարդեր գետ խոնա՛ւ . . . .
 Թրքուհիս աչե՛րս չի ժպտեց բնա՛ւ :

Ան ի՛ր Օրէնքէն , ան ի՛ր Արդանդէն ,
 Ան ի՛ր Կեանքէն , իր Յասուածէն , արդէն
 Մի նոր Իսլամի ծնիլը կ'զգար .
 Չայն ի՛ր արեան մէջ խեղդելու անկար . . . »

Խեղճն ա՛լ չէր խորհնր թէ սարն սամայի
 Մնողքն ու եղնիկն ո՞վ պիտի նայի . . .
 Բայց Բէկն ըսեր էր . « Ալլահ օրհնէ քեզ ,
 Եղբայրդ մօտ օրէն դու պիտի տեսնես . . . » :

✽

Ու Բէկը Եկաւ գիշեր մ'ուշ ատնն ,
 — « Ի՛վ իմ Թրքուհիս , տե՛ս , Կեղեղատէն
 Անցնելուս այս խեղճը ինձ կը դաւէր
 Իր ղանչերն ու զինք քեզ բերի նուէր » :

Թրքուհւոյն իրա՛նը սառստաց փուշ փուշ .
 Ատաւ ծանր մախա՛ղը , դիտեց ապուշ .
 Իր հիւսքն էր ասկի թեւերով անշէջ ,
 Իր մազն , իր անուճնն , արիւնններու մէջ . . . »

Աչքը մթապնեց , մտպաւ ամէն բան .
 Նետուեցաւ վայրի թռչնի պէս անբան .
 Ղանչերը միտեց շէ՛շտ Բէկի կուրծքին ,
 « Այս Բե՛զ համար եր . . . » գոչեց մոլեգին :

« Ու այս ալ ի՛նձ համար . . . » ըսաւ խելայե՛ղ
 Անասնամա՛ն , անվե՛րջ քրքիջով անե՛ղ ,
 Բռնած կըրօր գանկն աչքերուն առջին . . . »

— Ատաջին խինդն էր , ու շուտը վերջին . . . »

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ — Ծնունդը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ — Կեանքը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ — Մահը

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ

Ա.

Անցեալ տարի էր . Յողնանձ ապրաքէն ,
Շատ քաղաքակիրթ այս Արեւմուտքէն՝
Ուր խիղճը բառ մ'է , մարդը՝ մեքենայ .
Աշխարհ գործարան մ'անխանջ , անխնայ .
Աէրը հաշիւ մ'է . կրօնքը՝ գրամ .
Երջանելութիւնը՝ ձանձրալի մի սառամ .
Մահն՝ անմտութիւն . կեանքն՝ անհաշտ մի կռիւ .
Ուր ժամանակն իսկ մատ մ'է աշխատիւ
Որ սովէն բաղէն իր մանրակրկիտ
Մարմնի հարուածով կը դարձնէ մտքիդ . . .
Այսպէս , հե . ի հե՛ , յաքնանձ , յա սահուն ,
Անմիտ այս լիազքէն անդսիւ , անդնդհուն ,
Կարօանե ունեցայ հին հին դարերու .
Եւ հիւանդ հագիտ տարի ես հետսւ ,
Հետսւ , խնդրուէտ , յսւտ , մշտնջենի .
Արեւելքի իմ գիւղացի հայրենի . . .

Կիրակի մըն էր . քայլերս ուղղեցի
 Իմ ալե որ մօրս հետ եկեղեցի :
 — Պատի ծիծաղի՛ք , կարծրացած սրտեր .
 Կարդացի՛ք Լիւքքէս , Եպիկուր , Լ.Օլիվէր ,
 Մի քանի ուրիշ մտի՛մ գիրքեր ալ գետ ,
 Բայց անհաւատի այդ անգոյն թուղթեր
 Իրաւունք չե՞ն սաբ որ անբարոտուն
 Ձեր թոյնը փչէ՛ք՝ կըրտնադատան
 Հոգւոյն ալե որ մօր մը ծերունի ,
 Որ ասքեղու գետ հաղիւ օր մ՛ունի ,
 Որ ծախուն վրայ՝ շիւղի մը նման ,
 Մէկ տաքը մատուտ , միւսը գերեզման ,
 Գերացոյն , անհաս , անակնդր , բարի ,
 Մի՛թիւ Լաստուծայ մ՛անուսն կը փառի .
 Ու անխաւաւս՛ ծ , աստաւարս՛ ծ , հուսս՛ ,
 Մե՛ծ Սրբարու՛թեան զնա՛նն կը յուսայ . . . :

Գ.

Ու դժւոք, ո՞վ Հօրաս, Չենան ու Վոլթէր,
 Ի՞նչ որ ալ ըլլաք՝ երէկինն էք դեռ .
 Մինչ յիսուն հարար այս աստի է որ
 Անդուկ կը դասնայ աշխարհն ալետր՝
 Հաւատացիք են մարդերը բոլոր :
 — Բարէ, հակառակ հաւատարիս մտոր ,
 Մարդիկ չի պատշա՛ւ ընաւ խո՛ հողին
 Տանն ր մ'ըլլա՛յ այն հեթանոս բացին ,
 Քար-քար աւերակ սիւներ Բասնաքին ,
 Հըրապաշտ Պարսիկ բըլուր բոցապին ,
 Բուր Սիպիլի , Հնդկիկ Էլլարան ,
 Ասորեան հարիւր-զո՛նան հին խորան ,
 Կամ Քրիստոնեայ սէտն Եկեղեցին . . .
 Հոն մարդերը Մեծ-Նոցսը դարբնեցին . . .
 Ու հոն — պիտարկնիտ բացէք վեհերուն —
 Գերեզմաննայն է կենդանիներուն . . . :

Դ.

Եկեղեցւոյն մէջ մտայ լուկասյն :
 Շէնքը փոքրիկ էր , բայց բաւական լայն՝
 Աստուածն ու դարև'րը սոմփոփելու . . . :
 Քար քարի վրայ , ծեփ էր , հըլսւ ,
 Առանց արուեստի , առանց մեծ սճի ,
 Պարզ , ինչպէս ծառ մ'որ հողէն կ'անի .
 Ու քար , ու բազմոց , ու կերտն , ու խաչ ,
 Հոն , հին դարերու բոյրն ունէին դաղջ . . . :
 Ու առաստաղի աղքատ ջահերէն
 Կախուած՝ ժամանակը մեռելօրէն
 Կը ննջէր անշահ թ , դարև'ր քնէած ,
 Քշոցին ձայնէն երբեմնի շոյուած . . .
 Հոն ո՛չ հե.ք , ո՛չ վաղք , ո՛չ ժամ , ո՛չ վայրկեան .
 Անսահման , անխոսիվ , անծալ , յաւիտեան ,
 Չորս պատերու մէջ՝ Անճո՛ւն մը խորին ,
 Ուր ծեր դեղջուկնուր մեռնիլ կը սովբին . . . :

Ե.

Բայց բացառելի տան մ'էր այդ կիրակին .
 Կու՛ճեքներ չոջի նորեկ սրտեակին ,
 Ինչ որ գիւղին նայեքան է կարեւոր ,
 Արքան Ընտանոյի սո՛նդը գարաւ սր
 Նազարէթի հին քաղաքացիին :
 Աւաթի ծեր , մանուկ , նաւաքու ած էին :
 Աւ քանձանն այդ մե՛ծ սրտան նամար ,
 Պատրաստեր էր փոքր քարոզ մը յարմար :
 Պերճ խոսքի տաղանդ չուէր բնածին ,
 Բայց դայն բնարեր էր հովիւ՝ գիւղացին ,
 Ձի հասակով բարձր էր , վարքով արդար ,
 Հայերէն գիտէր , նո՛յն խակ կը կարդար :
 Կեանքի պայքարէն յոգնած հիւան մը հեղ ,
 — Կոյս Մարխամին կո՛յս նշանածին արէս —
 Այնքան վայել էր մօրուքն ու շուրջատ ,
 Ար կարծես սնն ա՛յնպէս ծնած ըլլար . . . :

2.

Զոյգ կերանի մէջ՝ կը խօսէր թեմէն .
 Ու կ'աւանդողէին գեղջուկներն ամէն ,
 Խօր երանութեամբ՝ սուղուած անհնար .
 — Թէև հայերէն մա՛րդ չի հասկնար . . .
 Հին Անեցարուն առած ընտրան ,
 Կը գանէր Տէր-Հայրը շատ ընտկան
 Որ աղերք աշխարհ գոն անհամար — լուրջ —
 Ինչպէս թեւ չխեղեր Յիթենիին շուրջ :
 Յանկարծ չապին աչերս քննած ,
 Կարօյժնին անսէնն է տուած :
 Կարօյժն . . . ի՞նչ քատա անքատակ՝
 Աշխարհքէն քաշուած այդ մատուախն սակ :
 Չէ՞ որ լսեր է այդ մարդն սո՛ւպին ,
 « Մայրե՛ր , գաւաղնե՛ր շինեցէք տղան . . . » :
 — Ախ , զո՛րք պէտք էր այդ սո՛րսարտաւանին՝
 Որ թողանտօթներ գիւղէ՛ գիւղ տանին . . .

է.

Պատարագէն վերջ, քով քովի անձայն,
 Երկու թափօրնէր իրար քառեկցան:
 Ան չէր զաստիան հանդիպումը հին՝
 Կսուէքի թափօրն՝ Մահուան թափօրին:—
 Մէկ կողմ ծնունդ, խինդ, միւս կողմ մահ ու լալ:
 Ու եկեղեցին կ'օրհնէ երկուքն ալ . . . :
 Ո՛չ, Երկու թափօր, երկուքն ալ ժպտուն:
 Մէկը նորածին որդին մեծատուն,
 Միւսը աղքատի ծնունդ անտուն:
 Մէկը բեհեզով քնած, միւսն արթուն:
 Մէկուն ժանեակներ, մնտաքսի հիւսիքն,
 Միւսին ձորձ մը խեղճ՝ հօրը շապիկէն,
 Առաջնոյն սակի, ժանեակ յիսր անտակ,
 Երկրորդին ճակատին փուշի սե սրակ:
 Մէկը Տէ՛ր արդէն, միւսը Իրա՛ստ:
 Ճակատագիր, վա՛խ, աղաքները փատտ . . . :

Ը.

Բայց աչս ինչ արդար օրէնք մ'է խորին
 Որ յգլխացա՛ծ, հո՛խ Մեծերը երկրին
 Իրե՛նց արդանային մէջ կը հարուածէ :
 Հաստարուի՛նան խո՛ւլ պէտք մ'է դուցէ
 Ն Որ վիժածընունայ սերմերը Մեծին
 Ի՛ր սրտաշնին խակ դո՛ղը հիւժին ,
 Ու հաշիւներէ վերջ , երբ ի հարկէ
 Ոսկին ա՛լ պատրաստ է , հա՛յրը դրկէ
 Թանձարու բներու մէջ մնաւքս գեղերի ,
 Անժպիտ , սժղո՛յն հրէշ մը մարդակերայ . . . :
 Մի՛նչ քանի՛ խշուտս իւղձեր է՛ց , արո՛ւ ,
 Որ յեղակարծ սէր մ'ունին իրարու ,
 Կայծակներու պէս իրարո՛ւ կու գան ,
 Ասանց հաշուելու վաղն ու ապագան ,
 Ու կ'երկնեն—խորշի մը մէջ անժանօթ—
 Ինչ հսկայ կեանքեր , սնէ՛ծքի անօթ . . . :

Ծ.

Աւազած , տարատիւած խորհուցոյ անխառն ,
 Ապարթեական շին բարբրին բարբարոս ,
 Որ խեղդելէ վերջ կը յանձնէր գետին
 Մարդկային տեղոյն տղրուկներ յետին . . . :
 Բայց քառասուն դարեր անցեր են արդէն ,
 Ու ստիբեցանք որ հրէշներն ալ մարդ են .
 Անո՞նք ալ ունին զգացում , հոգի՛ ,
 Անո՞նք ալ ունին իրաւ ունք կեանքի ,
 — Հոգ չէ՛ թէ ապրին բիւրերու մահով ,
 Օրէ՞նքը՝ իրենց վաճան տարահով . . . :
 Չե՛մ համարձակիր վերցնել մէկդի
 Կարմիր—վարագոյրն որ Օրէնք կ'ըսուի ,
 Գիտելու ըմբոստ այն կեանքե՛րն հակայ ,
 Որ բաձտերու մէջ , կատախիմաստի վրայ ,
 Կախաղաններս՝ մեռան անհամար ,
 «ԱԵԱՆՈՒ ԻՐԱՆՈՒՆԸ» . . . պոռալնուն համար :

ժ.

Երկու քնն ալ երկա՛ր , երկա՛ր զխտեցի :
 Այլևս բնա՛ւ մի խոտիք ինձի
 Արժանիքին վրայ , ու տարբերութեան ,
 Ու աղնուական զարմին վրայ արեան :
 Անտ երկու՛քն ալ . անկերպ բզէզներ ,
 Շիւղ մը իսկ զիրենք պիտի մեռցնէր :
 Կուզեն անուն տալ . ի՞նչ պէտք անունի . . .
 Իւրաքանչիւրն ալ իր անունն ունի .
 Ա՛յն Ա՛յժն է անպուծ , միւսն Ստրկութիւն :
 Այժ շունի կ'րսէք խէզն անարիւն .
 Ի՞նչ պէտք արիւնի .— անյադ բորենի ,
 Հացի մը փոխան , կարմիր , ծիրանի ,
 Ան պիտի ծրծէ Արիւնը միւսիւն ,
 Ու պիտի մըխէ ժանիքն իր միտին .
 —Որէ՛նքը՝ իրեն անքայթ օթեան :
 Աղջուսեցէք դայն , Իշխանն է վաղուան . . .

ՅԱ.

Մերազրած դողդոջ, աչքերըս ձեռքիս,
 Կուրծքիս տակ զարկի կ'ուզէի հողիս :
 Հազար ներսրներ կ'անցնէին մտքէս :
 Արեան շոգւոյն պէս, նոճիներու պէս
 Բիւր կախադաններ անդուժ մեծերու . . .
 Ու հրդեհներու մէջ հեռէ հեռու,
 Սարուհներու կո՛ւռ, բարբարո՛ս գուճողեր,
 Որ տանա՛ր, աստուա՛ծ, կո՛ւռք, իշխա՛ն ու ակ՛բ
 Տապալելով վար, կ'երթային հեռո՛ւ
 Հաւասարութեան սե՛րմբ ջանելու,
 Ու լա՛նն բաշխելու Արդարութի՛ւն, Հա՛յց . . . :
 Այտիս վրայ հրաշքի արցունք մը դողաց.
 Աչքերըս բացի, տեսիլք էր միայն .
 Ամէնքն ալ գացա՛ծ, ժամն էր լուրեայն . . . :
 Ու ե՛ս ալ գացի՛ թո՛ սուգիս դարձան՝
 Հաւասարութեան դաշտը— գերեզման . . .

✽

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ս.

Նկեղեցիէն մինչև գերեզման
Տանող համբուն վրայ, քարի մը վրան
Նստեցայ տրտում, ու լնւա դիտեցի
— Հողւոյս ծարաւո՞վը արեւիքցի —
Հեռուներն հանդարտ, հեռուները լանջն,
Հեռուները ջինջ, միաթի՛ք, լուսեանջն,
Հո՛ն, երկինքներու տակ յաւէտ ծաւի,
Առա՛նց ժպտի ու առա՛նց ցաւի,
Կ'ապրէին մարդե՛ր, մրջիւննե՛ր, բոյսե՛ր . . . :
Հոն չէին նանչնար ո՛չ կռիւ, ո՛չ սէր :
Հոն Անշարժութեան օրէնքին հըլու,
Առա՛նց անկու, առա՛նց նւազելու,
Հազար դարերու ու անճուններու
Մտերմութեան մէջ կ'ապրէին, — հեռո՞ւ
Սէ՛գ Արեւմուտքէն ու հեղներով դա՛նջ . . . :
Հեռուները ջինջ, միաթի՛ք, լուսեանջն . . . :

Բ.

Ու հո՛ն, անուրջի մը մէջ անուահման,
 Երկիրը իբրև անհո՛ւն խնկաման,
 Եր ձանձրոյթը—լայն աղօթքի մը պէս—
 Անշտա՛ւ պ, անխոր՛ւկ կը միտար կարծես . . . :
 Ու հո՛ն, հեռաւոր հորիզոններու
 Անծալ երկնաքնե՛րն հեռէ հեռու,
 Կը տեղային վար՝ օրհնութեան մը պէս՝
 Ոսկեփոշի լայն անձրև մը կարծես . . . :
 Ու հոն արևուն գունդին մէջ անշէջ,
 Ու ծածա՛ն-ծածա՛ն ցորեններուն մէջ,
 Ու խրճիթներու քոյնին մէջ համակ,
 Աւերակներու սուգին մէջ ճերմակ,
 Բա՛ն մը կար կեանքէ՛ն անշտա, կեանքէ՛ն վե՛ր,
 Բա՛ն մը որ կեանքէ՛ն բնա՛ւ չէր ազդուեր,
 Որ կը նմանէր Երէկին, Վաղուան . . .
 Այդ՝ Մահուան իսկ մէջ ժխտուին էր Մահուան . . . :

9.

Ասոր համար երբ միտքն Արևմուտքին՝
 Կեանք բառին առջե՛ւը զարմացագին
 Հարցական նրչան մը կը դնէ նենդ . . .
 Մենք կախման երեք կէտեր կը դնենք . . . :
 Ու երբ կը վազեն անոնք տենդագին ,
 Թըւանդչաններով կը լուծեն հողին ,
 Կը քննեն Երկինքն ու աստուածը , մենք
 Մեր կախման երեք կէտը կ'երազենք . . . :
 Ու երբ կը խրոխտան անոնք , մենք կու լանք ,
 Ա՛խ , որովհետեւ ի՛նչ որ ալ ըլլանք ,
 Գլուխնիս երկինք , օտքերնուս տակ հող ,
 Այգին ու ցայգին միջև տատանող
 Օրորոցներ ենք . . . : Ու ինչ որ անչէ՛ջ
 է , պիտի չիջի չիրմին մութին մէջ . . . :
 — Էացը վերջիչում մըն է լուրիայն ,
 Թէ ի՛նչ ալ ըլլանք , մարդեր ենք մի՛այն . . . :

Գ.

Այսպէս սարեղան, ու այսպէս կ'ապրին
 Քոյո՛ր որդիները Արեւելքին ։

Խաւնկի՛, կնդրուկի՛ ծոցը լռակեաց ,
 Իրենց հողիին անծանօթ մշնաց
 Պսոս՛տ Գիտութեանց շեփորը ստիկսա ,
 Ու սուտ Փսաքերու ծածկոյթն հաստաբեւատ . . . ։

Անոնք ստացան , առա՛նց ուզելու . . . ։
 Ու կեանքէն անցան՝ առա՛նց յուզելու
 Անոր մութ յատակը աչքէ անտես ,
 —Շուխուն վրայ սահող լն՛ւռ թե՛ծակին պէս . . . ։

Անոնք գինտլցան , առանց քննելու . . .
 Ու լացին՝ սրտի պէտքի մը հըն՛ւ . . . ։

Անոնք խորացին Նդեմն . ու ծնան
 Անխութեան մեծ հսկան — Նիրվանան ,
 Ու երազատես Նազովրեցին հեզ . . .
 —Ու Երկուքը հեշտ էր Մահուան մը պէս . . .

Ե.

Անունք նաչեցան հետեւն՝ մարդկային
 Յառաջդիմութեան կուս մեքենային,
 Ինչպէս անտառին ծոցը ամայի,
 Մերուընդ կոնկրետ հանդարտ կը նայի
 Տքայնո՛ղ, շաշնո՛ղ սե շողեկառքին՝
 Լա՛նն «իւնչո՛ւ համար» մը դարմայագին
 Թարթեկով աչքին մէջ երազահաղ . . . :
 — Ինչո՛ւ շատակ . չէ՞ որ ամէ՛նքս ալ,
 Ոմանք հեւ ի հեւ, ու ոմանք դանդաղ,
 Անլրի՛ պօրէն պիտի համեմտք Մահ . . .
 Կեանքն է այս . միշտ սուտ սուտի ետեւ .
 Մէկը հաղիւ թէ միւսին շտի տեւ . . . :
 Ետաչող ծովուն ալիքներուն պէս,
 Կը ծնինք ամէնքս, կը բարձրանանք մէս,
 Բայց հաղիւ ասուն մը կայ վրտիկերս . . .
 Պէտք է կորսուի . կորսուինք հըսն . . . :

2.

Ու այսպէ՛ս սխալի կորչի ամէն բան . . . :
 — Փայտին սրաց նստած՝ սխալի նամբան ,
 Դեղին Փոչի յուսանա՛տ նամբան ,
 Խնձ «կեկ»ներու պատմի՛չը անբան . . . :
 Ախ , այդ գարարու՛ց , չի հասնու՛ց , խաղա՛ն ,
 Արևուն ծաղէն ի մսւաքն՝ անխախտն
 Երկարոյ վախ՛տ , բարեկամ՝ նամբան ,
 Ծընող Մարդկութեան առաջին օրրան ,
 Արուն ապաղի իրանին սրբան ,
 Հիմադարացի սարէն մինչ Իրան ,
 Ու Արարասէն մինչեւ Վասխարու ,
 Մինչեւ Իանուբի ակերն մշտանս՛ա ,
 Ու մինչեւ չորս ծաղը Արևմտեան ,
 Գացին առաջին հայրերն Մարդկութեան ,
 Այրող Արևուն դաճուցին սակ , խաղա՛ց ,
 Զապըններս՛ի կասքերնին դաճուցա՛ց . . . :

Է.

Առաջին սնուցամ ըլլալով հաստ'չ
 Մը արձակեցի այդ նամբուռն առաջ . . .
 Սոսկա՛ցի իրմէն . ու ալի մը փոշի
 Առի , մարդու մը նըմանն որ կ'ապշի . . .
 Բայց ինչ կիկոսպներ , իբրև թէ անչէ՛ջ
 Ի՛նչ ազգեր , կեանքե՛ր այդ փոշիին մէջ :
 Ի՛նչ արեան լիճեր , քանի՛ ոսկորներ
 Գարերու մէջ հոն փոշի են դարձեր . . .
 — Ի՛րանցի ուշով . զի՛ս նանչցայ հոն շուտ . —
 Նախ քարայրներու բնակիչ մարդուս ,
 Յետոյ ասորազէն նետաձիւղ մը սէզ ,
 Յետոյ թագաւոր մը — Եթէ կ'ուզէք ,
 Յետոյ անիլուած դլխով մէկ դերի ,
 Յետոյ թրուդրատուր մ'որ կը դեպերի . . .
 Ու հիմա սո՛վոյն խե՛ղճ մը դող ի դող ,
 Ո՛չ մարդ , ո՛չ աստուած , ու ո՛չ խակ քերթող . . .

Ը:

Հո՞ն ճանչցայ նաև ծեր Սուրամունին
 Հալէ բնուած կարաւաններն հին . . .
 Գանգէսէն ըտրի, թանկագին քարի,
 Աւ Կարմիր Մոսկէն ալ ամէն տարի,
 Աւրտերով կրճուած պերճանքները բուսա,
 Դամասկի մետաքս բեհեզն ալ հաղուսա,
 Արքաներու ձօն՝ Քլէօբաթրային . . . :
 Աւ վերապրեցայ հոն Եղեմային
 Աւ գինախղինոյ հրրաչքը չքնաղ . . .
 Շամիրամի պերճ պարտէզին առկաթա . . .
 Հո՞ն . այդ փոշիին մէջ խօսեցուցի
 Տարաբաղղ Անդուանն Հռովմայեցի
 Ար փահանն իրեն ծախսեց Տախանքին . . .
 Հո՞ն , խօսեցուցի նաև տիրապին
 Մողովուրդներ որ մետա՛ն անհամար :
 Չեմ գիտեր ո՛ր մէկ Արքային համար . . .

Թ.

. . . Յանդարձ ծանր՛ր լծե մը դարկաւ ուսիս :
 Հին երազներէն արթնցաւ հողիս .
 Ու տեսաւ տարեց մշակ մը տժգոյն :
 — «Ո՞վ ես դու .» : — «Անուշա է Աշխատութիւն . . .» :
 — «Ի՞նչ կ'ընես այսպէս» : — «Կը մտըրամ . . .» հծծեց .
 Ու լնւա հեռացաւ , մինչ ես դառնահեծ
 Գացի ետեէն մինչեւ իրեն սուն . . . :
 Գեանի անկողնի մը վըրայ , արթնւն ,
 Երկարած նիւա՛ր իր կրննու հողեար ,
 Մեծուած անասնի մը պէս կը հեար . . .
 Ու մինչ զնայ հինգ խէզներէն մին ,
 Աթոռի պէս բա՛ն մը ճարելու հին ,
 — « Հաց չի կայ , կ'ըսէր հայրիկը ինձի ,
 « Մի քանի օ՛ր է չեմ երթար դորձի ,
 « Կը տեսնես , վերջին օրերն են դուցէ . . .
 « Ասանց ինձ , աչերն ո՞վ պիտի դոցէ . . . » :

ժ.

Ու կլինիլ բարի կը նայէր իրեն ,
 Ինչպէս կը նայի մարդ անտանօրէն
 Իրեն Աստուծուն . . . : Ախ , որովհետեւ
 Իր կենսակրօնովն ժամը կարծատեւ
 Սիրովիւր եղաւ . կռիւ չունեցան
 Ո՛չ դրամօժիտի ; ո՛չ ժառանգութեան . . . :
 Ժրբաջան տկկին , միշտ իր յարկին տակ . . .
 Թանկ առատ էր , անկողինը ապք . . .
 Ու քիչ որէն էրք Տիրոջ հրամանով ,
 Հողին տակ պիտի թաղուէր ապահով ,
 Կը խրատէր էրկան՝ սունկ գիւղակին
 Այսինչ ժրբան աղջիկին իրբե կին ,
 Որովհետեւ խեղճ կլինիլ կը յուսար
 Թէ ան կը նայէր աչքով հաւատար
 Թէ իր ամուսնոյն , թէ իր խորթերուն
 Եւ թէ գոմի իր փոքրիկ հորթերուն . . . :

Դուքս ելայ տունէն, մարմինս փուշ փուշ,
 Խորհեցայ կեանքին խնամտին ապուշ,
 Թէ ինչպէ՛ս սարուկ կիրքերու հըսու,
 Մարդս աւելի՛ վարժ է մաւրալու,
 Քան պապենական օրհնած դանակով,
 Քիչ մը վախցնել—գոնէ՛ կատակով . . . —
 Մեր ոսկեձող նո՛ր Աստուածները կո՛ւմ . . . :
 Խորհեցայ թէ՛ Դրամ միասկսին քով՝
 Ի՞նչ տժգոյն ըմբիշ մ'է Աշխատութիւն . . . :
 Խորհեցայ անգամ մըն ալ անարիւն
 Այն քուս մը «Նորին Ասեմու թեանց» վըրայ՝
 Որոնց շնորհիւ երկիր կը դառնայ . . . :
 Խորհեցայ Ոյժին վրայ մ'ըստովի,
 Ու ա՛յն հտախտին որ Օրէնք կ'ըսուի . . . :
 Ու գացի ես լուս, իմ սուգիս դարման,
 Հաւասարութեան դաշար— Գերեզման . . . :

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

Ա.

Սկեպտիկ ժպտով մը դանդաղագին
Երբ մարդ ըմպած է մրս'երը կեանքին,
Երբ ծառայած է կամքով կորովի՝
Այն մեծ վարպետին որ Վիշա կը կոչուի .
Ճանչցած է դողդոջ գշխոյն որ Սէյն է .
Սղգաց լ'անհատին Պատմութեան գծի՝
Նայած է անգամ մը միւս երևին ,
Ճանչցած է մարդուն Վիտուֆիւնդը սին ,
Արուեստն յաւակնտա , սիրան ամբարտաւան ,
Սո'ւզը Երէկին , երկուսը Վաղուան . . .
Ու ճշմարտութեան հոգին ծագուի
Զննած է Էրկնից պարտադր ծաւի
— Հին ատտուածներու վինն ունի մշտտիւն , —
Ա՛յդ մարդուն համար ուրիշ վայր չի կան
Աւելի՛ քաղցրիկ հեշտանքով յրդի .
Ինն գերեզմաննոց մ'աղքատիկ գիւղի . . . :

F.

Հո՛ւռ նստած քարի մը վըրայ տասրան ,
 Դիտեցի լռի՛ն այդ վայրը խուզան ,
 Ու գո՛ւր խորհեցայ թէ այս այն վա՛յրն է
 Ուր վաճառական Աստուած մը դժնէ
 Չարը կը պատժէ անասնման վախով ,
 Բարւոյն շարհելով դրախտ մ'ապահով . . . :
 Ընկղմած ծոցն այդ Մահուան Բաղաքին ,
 Չուր խորհեցայ թէ անմահ էր հոգին . . . :
 Անմահ . բայց չէ՞ որ երկնից մէջ գարնան
 Բիւր գիտաւորներ մոխիր կը դառնան .
 Աստղեր կը վառին , աստղեր կը սառչին ,
 Կը լռէ ցայգին պղպուլը վերջին ,
 Բոյս ու կենդանի կ'իջնան անկենդան .
 Ամէ՛ն , ամէ՛ն բան մահուան զո՛ն կ'երթան . . . :
 Ու երկնքին հիւր՝ լուկ մա՛րդն է արխաւը . . . :
 Անմահ , մինչև ե՛րբ , և ինչպէ՛ս , և ո՛ւր . . . :

9.

Բայց ուսկէ՞ կու գայ այն Յոյսը մարդուն ,
 Որ մեծ-ցայգին մէջ միայնակ արթուն
 Կ'ուզէ հսկել՝ երբ իր սկորոտին
 Երկու ասի հողի ներքե կ'անհետին :
 Ու ինչպէ՞ս դիակը փտելէ վերջ ,
 Մարդ յամառօրէ՞ն , Մահուա՞ն ծոցին մէջ ,
 Անմահութեան Յո՛յս մըն է դիպցեր . . . :
 — Անչո՛ւշտ սարերու երբ եղնիկը ծեր
 Կը նայի անդունդն ի վար անյատակ . . .
 Երբ գայը փոքրիկ՝ մացառներու տակ՝
 Կը դիտէ մա՛հն իր դնդակահար հօր . . .
 Երբ ուղկիանին վրայ անդնդախոր՝
 Ծնագայլն հակո՛յ կը թաւալի լո՛ւռ . . .
 Վերջաւոյսին դէմ Առիւծը տխուր՝
 Երբ կը մոնչէ դաշտին մէջ խուլան . . .
 — Անմահութեան վրայ չէ՛ որ կը խոկան . . . :

Գ.

Նո՛յն խոյ Մարդուն մտիթ նախահայրն Ազամ,
 Անզէ՛ն, անպաշտպան այդ խեղճն հաշմանդամ,
 Նևտուած սլծերսւ միջև անագին,
 Եստ քիչ հաշխի կ'առնէր իր հոգին,
 Երբ պատւոյի մը համար, անխեհեր,
 Անմահութենէն կը հրաժարէր . . .
 Բայց ահա անքաւ միջոց մ'է անցեր .
 Յիսուն ծանրածանր դարով՝ Մարդը ծեր,
 Որ իր ուղիւն գրգռմին հրու,
 Հասեր է ամէ՛ն ինչ գրբաւելու,
 Սարուկներ գտեր է անասնոց մէջ,
 Մ'նայածը գարկեր, հալածեր անխէ՛րջ,
 Աստուածներ շիներ է նախ անհամար,
 Յետոյ ամէ՛նքն ալ այրելու համար . . .
 Տիրե՛ր է Բնութեան Այծին անագին,
 Կը տենչայ իշխել արդ թամանակին . . .

Ե . .

Ախ , անմահ ըլլալ . . . : Ապրիլ յաւիտեան .
 Իսպառն՝ չունենալ ո՛չ դար , ո՛չ վայրկեան .
 Ժամանակի՛ն պէս , ժամանակին մէջ ,
 Տքա՛լ , տառապի՛լ , բայց ապրի՛լ անլերջ . . . :
 Սիրտը արիւնդտ , մարմինը հիւանդ ,
 Յոգնարե՛կ , ի՛նչ փոյթ , ապրի՛լ մանաւանդ . . . :
 Շիւղ մ'ըլլալ մարգի , ի՛ր մը լուկեայն ,
 Բայց յաւիտենին մէջ ապրի՛լ միայն . . . :
 Բար մ'ըլլալ անարդ , սպառած մ'անխօս ,
 Գէթ նիհար առուակ մ'ըլլալ մշտանոս ,
 Մա՛ռ մը դարաւոր , մետա՛ղ մը միայն
 Անմի՛տ , անզգա՛յ . չի մեռնի՛լ սակայն . . . :
 — Աստուածացեալդ Մա՛րդ , ամո՛թ քեզ , ամօթ ,
 Մութ , ամբարտաւան խրոխտութեանց անօթ ,
 Դեռ ամէ՛ն գինով կը կառչիս հողին . . . :
 Նայէիր աչնան տերեւին դեղին . . . :

I.

Ու երբ ըսեն թէ գիտութիւնը նոր
 Այրեց հի՛ն, փաշտօտ գիրքերը բոլոր,
 Թէ նիւթ կայ միայն, Հոգին չէ՛ անմահ,
 Հոգին չի կա՛յ խակ.— Մի հաւատար, ա՛հ,
 Վնիս մամեաներն հին Սգխարտսին,
 Դարերու գաղանի՛քը թող ձեզ խօսին . . .
 Նայուածք մ՛ուղղեցէք դէպի Պարթևոնն,
 Նոր Անմահներն են որ կը խորխառան հո՛ն :
 Ու է՛ն չոր գիտուճն խակ՝ կրօնքին օտար՝
 Քարէ արձանի մը հոգին կու տար . . .
 Ախ, կեանքի, մահուան կռիւն անզգամ . . .
 —Ու անշուշտ՝ մենէ է՛ն խելօքն անգամ
 Երբ տեսնէր Մահն որ պաշտօնին հընձ
 Կու դար սիրելին մենէ խելու,
 Թէ Աստուած ըլլար ան, թէ Սատանայ,
 Եան մը ոչն պիտի խեղդէր անխորնայ . . .

է.

Եսն մը պէս . . . ա՛խ, շատ չի պիտի ըլլար . . .
 — Բարէ, կը յիշեմ թէ ինչպէ՞ս կու լար,
 Ինչպէ՞ս կը խաճե՛ք սնար ու սաւանո,
 Ինչպէ՞ս կը կանչէր արեւը վաղուան
 Որ ա՛յ չի պիտի գար երբեք իրեն.
 Ու ինչպէ՞ս կ'ուզէր խերայեղօրէն
 Մարմինն անկողնէն քաշել անհրնայ,
 Ու ինչպէ՞ս պատէն մաղլիկ կը ջանայ . . .
 Մարտափած աչքերն ուղղելով ինձի . . .
 — « Ես եմ, բարեկամդ, սաւանդ . . . » գոչեցի,
 Բայց ան աչքերուս խրեց իր մատներ,
 Զի ես կ'ապրէի, մինչ ինք կը մեռնէր . . .
 — Հասկցո՞յ, ընկեր, լեզուդ վերջնագոյն,
 Բայց մահէն փախող վատ մ'էի տժգոյն,
 Զի Աէրն իսկ սո՛ւտ է, մարդերը մար՛դ են . . .
 Ու մեր երկուքին մէջ միմ'ն էր արդէն . . .

Ը.

Ինչպէս հետահար թռչուն մ'որ յետին
 ծիգերն իր կ'ընէ կառչելու օդին . . .
 Մտխամոյնն ինչպէս կը փարի վէտ վէտ
 Խլակոյի մը որ կ'ընկղմի իր հետ . . .
 Ինչպէս սարի հէզ արծիւն հոգեվար
 Կը կառչի ժայռին որ չի սահի վա՛ր . . .
 Այնպէս մատներուն ճիգովը յետին
 Կ'ուզէր լսնուել սնարին պատին . . .
 Անկողին գամուած, փախլ, ցաւիլ, լալ,
 Դարերսով, ի՛նչ լաւ . . . : Բայց մեռնիլ, չ'ըլլա՛լ . . .
 Ահե՛ղ կը մղէր պայքարն անիրաւ
 Երբ բերնէն արեան ուղիս մը գոյն տարաւ . . . :
 Այդ շքեղ սրտէն, կեանքէն ի՛նչ մշմայ . . . —
 — «ՄՍ» կ'ըսէ անխնն, — «ՆՍ» կ'ըսէ Աստուած :
 Ու կ'ս, իր գեղջուկ քարին վրայ կու գամ
 Յանգի գոյ՛ն : Կու տաղերս անզգամ . . . :

Բ.

Դիտեցի գողարիկ այդ վայրը բուլբուլ .
 Ու ես անամայ խորհեցայ դողդոջ
 Մերուկ Տանթէյի ահեղ դժոխքին ,
 Ուր յիմար վազքի մը մէջ մոլեղին ,
 Այրող խաւարին , փրփրող արեան մէջ ,
 Երախնին բացած , անբարբառ , անվերջ ,
 Տժգոյն հերոսներ պար կը դառնային . . . :
 Խորհեցայ նաև սէգ Սատանային ,
 Չոր Միլթոն , աչքով կոյր , հոգևով արթուն ,
 Իշխան հռչակեց յաղթուած Մարդուն .
 Որ երեքժանի զուարով կ'զբօսներ
 Անհանդիսա ընել դատարկ դու խններ . . . :
 Չը մտացայ նաև մտածել ահեղ
 Օրսան՝ երբ փողին ձայնէն խելայեղ ,
 Կմախքներ երկինք կը թռչին արդէն . . . :
 — Ինչ որ քիչ մը շատ խնդրել է մարդէն . . . :

ժ.

Մարդուն տանջուած խղճմտանքը վատ
 Ինչ մղձաւանջներ երկնեց յուսահատ,
 Ինչ սաղայեկեան ցաւեր անհամար,
 Ինչ եղեմ՝ մեր դարչ զխակին համար . . . :
 — Հո՞ն, ոչի՞նչ կայ մութ, ոչի՞նչ կայ դժնէ :
 Ան դանդա՛ղ խմուած սարսաղ գաւաթն է,
 Առանց քանդակի, առանց սուտ զարդի,
 Առանց նորագիւտ հնարքներու արդի,
 Որ տխուղու, տարիք կ'անմահացընեն . . . :
 Վարդի թուփ մը հոն կ'իյնայ ծարաւէն . . . :
 Ու եթէ երբեմն ողբեր կ'ողկողեն
 Քարի մը տակէն .— Մեր բուն է գլուղին . . . :
 Թէ արշալոյսին ստուեր մը յածի .—
 Իմաստասէր կո՛վ մ'է որ կ'արածի . . . :
 Ու թէ շիրիմներ սեղուին անընդհատ —
 Բորենի մըն է, կամ քերթող մը վատ . . . :

ԺԱ.

... Ինչպէս ու ճափկ ըրի սգահար .
 Զայնի մ'որ քարին ներքեւ կը դողար .—
 —Ն'ս եմ, Ն'ս եմ, Ն'ս քեզ կղբայր, քեզ քոյր .
 Ն'ս տիեզերքին հսկայ ա՛յքը կոյր .
 Ն'ս սկիզբ և վերջ, երա՛խ ու արգանդ .
 Ն'ս վի՛հ անշատակ ու ծոց արգաւանդ .
 Ն'ս ա՛յն եմ որ քեզ ծընաւ, նաև ա՛յն
 Զոր պիտի ծընիս : Ն'ս ձայն լուկեայն :
 Ն'ս օրհնութիւնն եմ, բարիքը վերջին .
 Ն'ս այն եմ որմէ ամէնք կը փախչին
 Եւ որմէ փախչիլ չի կա՛յ : Հաւատար
 Ներսէ՛նն եմ անոր որ ինձ կը յուսար,
 Անո՛ր որ հեղնեց զիս առանց խղճի :
 Ամէնա՛նս սղ զրայ իմ մարդըս կ'անի . . . .
 Մանգաղս ո՛վ պիտի համբուրէր անա՛հ . . . .
 —Ինձ ԱՍՏՈՒԱՆՐ բոխն, իմ անուան է ՄԱ՛Հ . . . .

1909, Լօզան

ԱՐԻՎԱԿԱՆ

ԷԼ	Տ-Ն	ՍԻ-Ն	Ո-ՆԻՆ
35	10	առավերէ	առավերոյ
41	11	Բուր	Բոցք
42	6	մ'որ	մք որ
43	2	Կնո՛ւնքներ	Կնո՛ւնքն էր
44	10	է	էր
45	9	ծնունդ	ծնունդք
47	4	զգուկներ	զգուկներն
47	5	Բառասուն	Բառսուն
48	13	միւսին	միւսին
49	4	պէս	մէջ
51	6	երկիւնքներն	երկիւնքներք
52	6	Բը անբաճններով	Բը անբաճններով

